ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΑ' ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1948 ΑΡΙΘ. 86

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Α'.

Ἐδῶ καὶ ἑκατὸ ἀκριβῶς χρόνια, τὸ 1848-ἔτος κρίσιμο γιὰ τὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος-καὶ μάλιστα ἀκριβῶς τὸν Νοέμβριο τοῦ ἔτους αὐτοῦ, ὁ Ἐρνέστος Ρενάν, νέος τότε εἰκοσιπέντε χρόνων, ἅρπαζε τὸ μεγάλο τοῦτο θέμα, τὴ θέσι τῆς ἐπιστήμης μπρὸς τὸν Χριστιανισμό, γιὰ νὰ τὸ κάνη θέμα τῆς ζωῆς του. Ἔτρεξε στὴν ἐπιστήμη καὶ τῆς ἐζήτησε νὰ τοῦ δώση ἐκεῖνο ποὺ θ' ἀντικαθιστοῦσε μέσα του τὴν χριστιανικὴ πίστι ποὺ εἶχε χάσει. Κι' ἄρχισε νὰ οἰκοδομῆ τὴν κοσμοθεωρία του, νὰ γράφη τὸ βιβλίο τοῦ νέου προσανατολισμοῦ του. Γοργή, φρενιασμένη δουλειά, ποὺ ἀπερρόφησε ὅλην του τὴν προσωπικότητα καί, ἀναλόγως, πολὺ λίγο χρόνο. Ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Ρενὰν μᾶς λέει(1), ἡ ἐργασία αὐτὴ ἐκράτησε τοὺς δυὸ τελευταίους μῆνες τοῦ 1848 καὶ τοὺς τέσσαρες ἢ πέντε μῆνες τοῦ 1849. «Τὸ μέλλον τῆς ἐπιστήμης»(L' avenir de la science), τὸ θεμελιῶδες βιβλίο γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Ρενὰν ἦταν ἕτοιμο. Τὸ νέο θεμέλιο εἶχε τεθῆ. Ἦταν ἡ ἐπιστήμη. «Ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἐπιστήμη μόνη μπορεῖ νὰ δώση στὴν ἀνθρωπότητα ἐκεῖνο, ποὺ χωρὶς αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ ζήση»(2).

Δύο-τρεῖς μῆνες κατόπιν, κι' ἀφοῦ εἶχαν δημοσιευθῆ ἀγγελίες, ὅτι τὸ βιβλίο αὐτὸ θὰ κυκλοφοροῦσε σὲ λίγες ἑβδομάδες, τὸ χειρόγραφο ἔμπαινε.... στὸ χρονοντούλαπο. Σαράντα δυὸ ὁλόκληρα χρόνια ὁ συγγραφεὺς τὸ κρατοῦσε κλεισμένο, χωρὶς «τὸ μέλλον τῆς ἐπιστήμης» νὰ δῆ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Μόλις τὸ 1890, σὲ ἡλικία 67 ἐτῶν, δυὸ χρόνια πρὶν πεθάνη, ὁ Ρενὰν ἀπεφάσισε νὰ δώση τὸ ἔργο στὴν δημοσιότητα. Μὰ τὸ συνώδευσε μ' ἕνα πρόλογο μεγάλο. Ἕνα πρόλογο, ποὺ εἶναι ἀπολογία. Κάτι σὰν ἀναγνώρισις, πὼς δὲν εἶναι τὰ πράγματα ἔτσι, ὅπως ὁ Ρενὰν τὰ εἶχε φαντασθῆ, κάτι πάλι σὰν ὑπεράσπισις, ὅτι, μολοντοῦτο, στὸ βάθος εἶχε δίκηο, τὸ νεανικὸ ἁμάρτημα εἶχε τὸ νόημά του. Τὸ σύνολο, χειρόγραφο βιαστικὰ γραμμένο καὶ χρονοντούλαπο σαράντα τόσων χρόνων, κείμενο καὶ πρόλογος... ἕνα ἀληθινὸ δρᾶμα.

Θὰ ἦταν, φυσικά, πλάνη μεγάλη νὰ νομισθῆ, ὅτι τὸ δρᾶμα αὐτὸ ἦταν προσωπικὴ ὑπόθεσις τοῦ Ἐρνέστου Ρενάν. Εἶναι τὸ δρᾶμα γενεῶν ὁλοκλήρων. Καὶ πρῶτα -πρῶτα τῆς γενεᾶς τοῦ 1848, ποὺ ἦταν γενεὰ τοῦ Feuerbach, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν Engels, τῆς γενεᾶς τοῦ «ὁ ἄνθρωπος εἶναι αὐτὸ ποὺ τρώγει» (Der Mensch ist was er isst). Τῆς γενεᾶς δηλαδὴ ποὺ ἐδοκίμασε τὸν μαρασμὸ ἀπὸ τὴν ὑλιστικὴ προπαγάνδα. Καὶ τὸν μαρασμὸ αὐτὸ τὸν αἰσθάνθηκαν ἀκόμη καὶ ἐχθροὶ τοῦ ὑλισμοῦ ποὺ ἔστεκαν ἔξω ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ πίστι. Ἀκόμη καὶ πνεύματα πού, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ρενὰν κι' ἀκόμη κι' ὁ Hippolyte Taine, μὲ τὴν ἐπίδρασι τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ τύπου Hegel, ἤθελαν νὰ κρατήσουν μιὰ γραμμὴ ἀντιϋλιστικὴ καὶ ἀκόμα, μὲ κάποιαν ἀκαθόριστην ἔννοια, θεϊστικὴ γραμμή.

Ποῦ ὡδήγησε αὐτὸς ὁ μαρασμός, τὸ ἔ-

---

(1) Στὸν πρόλογο τοῦ L' Avenir de la science.

(2) L' Avenir de la science σ. 31. Γιὰ τὸ βιβλίο αὐτὸ βλ. σημείωμα τοῦ Δ. Πυργιώτη, «Ἀκτῖνες» 1947 σ. 138.

δειξε ὁ ὑλισμὸς τῶν αἰσθησιοκρατῶν, μ' ἄλλα λόγια (στὴν τελικὴ πρακτικὴ συνέπεια) τῶν ἀνθρώπων τῶν καταγωγίων, ποὺ κι' αὐτοὶ ἐπρόβαλλαν σὰν ἄνθρωποι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς προόδου. Οἱ τύποι τοῦ Zola (στὴ «γῆ» παραδείγματος χάρι) τὴν «ἐπιστήμη» καὶ τὴν «πρόοδο» ἐπικαλοῦνται γιὰ στήριγμα. Στὸ τέλος, ἡ κατάληξις: τὴν ζοῦμε τώρα. Τὸ κορύφωμα τοῦ δράματος στὴν ἠθική, στὴν κοινωνικὴ συμβίωσι, στὸν «πολιτισμὸ» τῆς γενεᾶς μας.

Β'.

Δὲν χρειάζεται νὰ προχωρήσωμε περισσότερο, καὶ πρὸ πάντων δὲν χρειάζεται νὰ ἐξετάσωμε ἐδῶ τὴν μεταφυσικὴ πλευρὰ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς, ποὺ ἦταν ἡ ἄρνησις τοῦ Χριστιανισμοῦ, στ' ὄνομα τάχα τῆς ἐπιστήμης. Ἡ «Διακήρυξις» τῆς «Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων» ἀναλύει τὸ θέμα αὐτό, ἀρκεῖ λοιπὸν νὰ παραπέμψωμε ἄλλη μιὰ φορὰ στὸ περιεχόμενό της. Ἂς παρατηρήσωμε μόνο τοῦτο: Ἀκόμα καὶ ἄσχετα μὲ τὴν κατόπιν ἐξέλιξι καὶ πρόοδο στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἀκόμα καὶ τὸ 1848, ὅλος αὐτὸς ὁ ὑλιστικὸς θόρυβος ἦταν δημαγωγία, ποὺ δὲν εἶχε καμμιὰ σχέσι μὲ τὴν ἐπιστήμη. Ὅταν ὁ Feuerbach, ἕνας πρώην θεολόγος καὶ φιλόσοφος, ποὺ δὲν εἶχε καμμιὰ σχέσι μὲ τὸ «ἐργαστήριο» τῆς φυσικῆς, ἦταν τὸ κέντρο τοῦ ὑλιστικοῦ ρεύματος, στ' ὄνομα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τὴν ἴδιαν ἐποχὴ ἕνας Faraday, ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὰς τῆς φυσικῆς τῶν νεωτέρων χρόνων ἰδίως στὸ πεδίο τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἐξεδήλωνε μὲ τὸν πιὸ ἀπερίφραστο τρόπο τὴν βαθειὰ θρησκευτική του πίστι. «Ἡ ἔννοια καὶ ὁ σεβασμὸς τοῦ Θεοῦ ἔρχονται στὸ πνεῦμα μου ἀπὸ δρόμους ἐξ ἴσου ἀσφαλεῖς, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς ὁδηγοῦν στὶς ἀλήθειες ποὺ ἀναφέρονται στὴ φυσικὴ τάξι», ἔλεγε ὁ μεγάλος αὐτὸς ἐργάτης τῆς ἐπιστήμης, λόγια ποὺ τὰ ἐπανελάμβανε κατόπιν ἕνας Pasteur, στὸν ἐναρκτήριο λόγο του στὴν Γαλλικὴ Ἀκαδημία. Κι' ὅμως οἱ ἄνθρωποι τοῦ ὑλιστικοῦ «πολιτισμοῦ» ἔλεγαν πὼς ἔκαναν ἐπιστήμη καὶ μάλιστα φυσική, ἀκούοντας τὸν Feuerbach καὶ γυρίζοντας τὶς πλάτες στὸν Faraday.

Αὐτὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Μά, φυσικά, τώρα τὰ πράγματα ἔχουν ξεκαθαρίσει, μὲ τρόπο ποὺ οὔτε μποροῦσε νὰ τὸ φαντασθῆ κανεὶς ἐδῶ καὶ ἑκατὸ χρόνια. Ἀπὸ τὸ 1848 ἕως τὸ 1948 τί ἐξέλιξις! Ὅταν ὁ ὑλισμὸς πρέπει νὰ γυρίση στὶς παλαιοντολογίες τοῦ Moleschott γιὰ νὰ βρῆ στήριγμα κι' ἀπὸ τοὺς σχετικὰ νεωτέρους ἔχει καὶ κάθε τόσο τὸν προβάλλει ὅλον κι' ὅλον τὸν Langevin, ἡ νεώτερη ἐπιστήμη, φωτισμένη ἀπὸ τὴν ἀφάνταστη, ἀλήθεια, πρόοδο τῶν τελευταίων χρόνων στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, μιλᾶ ὅπως εἶδαν οἱ ἀναγνῶσται σὲ προηγούμενα φύλλα τοῦ περιοδικοῦ τούτου. Δὲν εἶναι μόνο τὰ μηνύματα ποὺ ἔστειλαν, εἰδικῶς γιὰ τὶς «Ἀκτῖνες», κορυφὲς στὶς σύγχρονες ἐπιστῆμες ὅπως ὁ Millikan, ὁ Max Planck, ὁ Thomson, ὁ Milne, ὁ Russel, ὁ Newsholme. Εἶναι, ἀκόμα ἡ στροφὴ στὸ πανεπιστημιακὸ μάθημα, εἶναι ἡ στροφὴ ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν ἔκδοσι εἰδικῶν βιβλίων ἀπὸ τοὺς ἐγκυροτέρους ἐκπροσώπους τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Ὁ Καρρέλ, ὕστερα ἀπὸ τὸ «Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸ τὸ ἄγνωστο», μᾶς ἔδωσε, κατακλεῖδα τοῦ ἔργου του, τὸ βιβλίο γιὰ τὴν προσευχή. (Νὰ τὸ φανταζόταν αὐτὸ ὁ Ρενάν!) Ὁ Morrison τὸ «Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνος» ποὺ τὸ βλέπουν σὲ σειρὰ ἄρθρων οἱ ἀναγνῶστες τῶν «Ἀκτίνων»(3), ὁ Strömberg τοὺς «ἐρευνητάς», (The Searchers), ὁ Le Comte du Noüy τὸν «Προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου», (Destiny of Man), ὁ Millikan «Ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ νέος πολιτισμός (Science and New Civilization),ὁ Compton γράφει γιὰ τὸ «ἀνθρώπινο νόημα τῆς ἐπιστήμης»(Human Meaningn of Science). Ἡ στροφὴ αὐτὴ φαίνεται ἀκόμα καὶ στὴν ἐξωχριστιανικὴ φιλοσοφικὴ σκέψι, ὅπως ἔδειξε ἰδίως ἡ ἀκμὴ τῆς φαινομενολογικῆς σχολῆς. Ἀπὸ τὸν Auguste Comte ὡς τὸν Husserl, καὶ μάλιστα ὡς τὸν Max Scheler... πῶς τὸ θέλετε, εἶναι μιὰ ἐξέλιξις κάπως διαφορετική

(3) Βιογραφικὰ σημειώματα γιὰ τοὺς μεγάλους αὐτοὺς ἐπιστήμονας ἔχουν δημοσιευθῆ στὶς «Ἀκτῖνες», τεύχη Ἰανουαρίου—Ἀπριλίου 1948.

ἀπὸ ἐκείνην ποὺ περίμενε ἡ νοοτροπία τοῦ 1848!

Γ'.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, στὰ ἑκατὸ τοῦτα χρόνια, 1848 ἕως 1948, ἐσημειώθηκε μία σημαντικὴ ὅσο καὶ χαρακτηριστικὴ ταλάντευσις πάνω στὸ ζήτημα τῆς πολιτιστικῆς ἀξίας τῆς ἐπιστήμης, στὸ ζήτημα ἂν καὶ σὲ ποιὰν ἔκτασι ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ παράγων τοῦ πολιτισμοῦ, ἀκόμα περισσότερο, ἂν ὁ ἄνθρωπος μπορῆ καὶ πέρα ἀπὸ τὶς συγκεκριμένες τεχνικὲς ἢ ὑγιεινὲς ὠφέλειες, νὰ ἔχη μὲ καθολικώτερο καὶ βασικώτερο τρόπο τὴν ἐπιστήμη γιὰ στήριγμα κι' ὁδηγητὴ καὶ θεμέλιο τῆς ζωῆς του.

Στὴν ἀρχή, τὸ ρεῦμα ἦταν μὲ τὴν ἄποψι τοῦ «ἐπιστημονισμοῦ» (Scientisme), μὲ τὸ σύνθημα «ἡ ἐπιστήμη τὸ πᾶν». Δὲν εἶναι παράγων πολιτισμοῦ ἡ ἐπιστήμη, ἔλεγε ἡ ἄποψις αὐτή. Εἶναι ὁ πολιτισμὸς ὁ ἴδιος. Δὲν εἶναι μιὰ ἀξία πολιτισμοῦ, εἶναι ἡ μοναδικὴ πολιτιστικὴ ἀξία. Ὁ ἐπιστήμων, ἦταν, κατὰ τὴν ἄποψι αὐτή, ὁ ἐργάτης τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ μοναδικὸς γνήσιος ἐργάτης. Τὰ πανεπιστήμια, καὶ κυρίως τὰ πανεπιστημιακὰ φυσικὰ καὶ χημικὰ ἐργαστήρια, τὰ «κατ' ἐξοχὴν» ἢ μᾶλλον τὰ μοναδικὰ ἐργαστήρια τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ γραμμὴ φαινόταν νὰ ὁδηγῆ στὸ νὰ γίνη πέρα γιὰ πέρα πραγματικότης τὸ σύνθημα ποὺ ἀνεφέραμε «ἐπιστήμη τὸ πᾶν». Φαινόταν νὰ φέρνη σ' ἕνα νέο πολιτισμό, «τὸν ἐπιστημονικὸ πολιτισμὸ» ποὺ θὰ ἦταν, ἔλεγαν, ὁ «μεταχριστιανικὸς πολιτισμός».

Καὶ ὅμως, ἡ ἐξέλιξις δὲν πῆγε πρὸς τὴν γραμμὴ αὐτή. Ἡ ἐπιστήμη εἶχε χρησιμοποιηθῆ ἀπὸ τὴ γενεὰ τοῦ 1948, γιὰ νὰ ἐπιτύχη τὸ διαζύγιο τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὴν μεταφυσική, τὴν χριστιανικὴ μεταφυσική. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν τὸ διαζύγιο τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὴ φιλοσοφία. Ἐκείνη ποὺ ἔμεινε ἔκθετη δὲν ἦταν ἡ χριστιανικὴ μεταφυσική, ἦταν ἡ φιλοσοφία. Στὴν μεταφυσικὴ ἡ νεώτερη φιλοσοφία δὲν εἶχε θέσι· δὲν τὴν ἤθελε ἡ ἴδια. Στὸ ἐπιστημονικὸ ἐργαστήριο, ζητοῦσε ἀλλὰ δὲν εἶχε εἴσοδο· ἡ ἐπιστήμη ἤθελε νὰ μείνη μόνη της. Ἐφιλοσοφοῦσε, βέβαια, μὰ χωρὶς ἡ ἴδια νὰ τὸ ξέρη καὶ πάντως χωρὶς νὰ τὸ ἀναγνωρίζη. Ἄρχισε ὑποστηρίζοντας τὸν θετικισμό (Saint-Simon, Auguste Comte κλπ.), μὰ ἔφθασε στὴν περιφρόνησι τῆς φιλοσοφίας, σὲ μιὰ «splendid isolation».

Μὰ αὐτὴ ἡ «λαμπρὴ ἀπομόνωσις» εἶχε τὴν συνέχειά της. Ἡ μονομερὴς ἀντίληψις τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἐπιστήμης τῆς φύσεως ἐννοεῖται (στὶς πνευματικὲς ἐπιστῆμες μόνο μιὰ προσωρινὴ θέσι, στὸν προθάλαμο, εἶχε δοθῆ) σὰν νάχη μοναδικὸ περιεχόμενο τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἔδωσε τὴν ἐντύπωσι πὼς ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀνίκανη, πὼς δὲν ἔχει ἁρμοδιότητα νὰ μιλήση, νὰ κινηθῆ, στὸ χῶρο τοῦ πνεύματος. Ὅτι, ἑπομένως, ὅποιος ἀποζητᾶ κάτι τὸ πνευματικό, καλὰ θὰ κάνη νὰ μὴν περιμένη τίποτε ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη. Τὸ σχῆμα: πολιτισμός=ἐπιστήμη, ἐπιστήμη=φυσικὲς ἐπιστῆμες, φυσικὲς ἐπιστῆμες=ὑλισμός, σχῆμα ποὺ δεκάδες ἐτῶν εἶχε θεωρηθῆ σὰν τὸ ἀρχιτεκτονικὸ διάγραμμα τῆς ἐπιστήμης, τὸ σχῆμα λοιπὸν αὐτό, μπορεῖ νὰ ἦταν βολικὸ γιὰ τὸν ὑλισμό· γιὰ τὴν ἐπιστήμη σὰν παράγοντα πολιτισμοῦ ἦταν καταστροφή. Οἱ κομπασμοὶ τῶν ἐκλαϊκευτῶν καὶ τῶν προπαγανδιστῶν «ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης» δὲν ἐπηλήθευσαν. Ἀρκετὰ νωρὶς ἄρχισε ἡ ἀπογοήτευσις. Σκεπτικισμὸς κι' ἀμφιβολία γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ γνῶσι, ἀπογοήτευσις γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ἐπίδρασι τῆς ἐπιστήμης, ποὺ ὁδηγεῖ σὲ μιὰ «συστηματοποιημένη βαρβαρότητα». Ὁ Brunetière εἶπε τὴ μοιραία φράσι: «Χρεωκοπία τῆς ἐπιστήμης». Κι' ὅσο προχωρούσαμε, τόσο τὸ σύνθημα αὐτὸ ἔπαιρνε διάδοσι. Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ ὑποκόσμου, ποὺ καμάρωναν κάνοντας τὸν ἐπιστήμονα, φθάσαμε στοὺς ἐπιστήμονες, ποὺ ἀπαρνήθηκαν τὴν ἐπιστήμη τους γιὰ τὰ διάφορα «ὁλοκληρωτικὰ» συστήματα. Ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα-ἡγέτη φθάσαμε στὸν ἐπιστήμονα ποὺ προκαλεῖ τὸν οἶκτο. Ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο, πανσέβαστο κέντρο τοῦ πολιτισμοῦ, φθάσαμε στὸ Πανεπιστήμιο, μιὰ ἀπὸ τὶς πολλὲς ἐπαγγελματικὲς σχολές. Ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη ποὺ θὰ ἦταν τὸ πᾶν, φθάσαμε

στὴν ἐπιστήμη, ποὺ τῆς λένε, ὅτι δὲν εἶναι τίποτε.

Ἔτσι φαινόταν νὰ πηγαίνη ἡ φορὰ τὸ «μέλλον τῆς ἐπιστήμης». Καὶ ὅμως ἡ συνέχεια ἦταν ὁλότελα διαφορετική.

Γιατί ἂν ὁ ὑλισμὸς ἔφερε στὴν ἐπιστήμη τὸ μαρασμό (καὶ μὲ τρόπο ποὺ κανεὶς ἴσως δὲν ἐπερίμενε) ἡ πνευματικὴ στροφὴ στὴν ἐπιστήμη, ὅπως τὴν εἴδαμε παραπάνω, ἔφερε τὴν νέα ζωή. Ξαναγυρίζοντας στὴν σφαῖρα τοῦ πνεύματος, ἡ ἐπιστήμη ἔχει πάλι τὸ πνεῦμα σὰν δύναμι ποὺ τὴν ζωογονεῖ. Ἐλευθερωμένος ἀπὸ τὸν ὑλισμό, ὁ ἐπιστήμων γίνεται πάλι πνευματικὸς ἄνθρωπος, πνευματικὸς ὁδηγητής, ἱεροφάντης τοῦ πολιτισμοῦ.

Καὶ τότε ἀντικρύζει στὴν πορεία του τὸ μεγάλο μας θέμα: Τὴ σχέσι ποὺ θὰ πάρη ὁ ἐπιστήμων ἀπέναντι στὸ Χριστιανισμό.

Δὲν μποροῦμε νὰ σταματήσωμε στὸ ξεπέρασμα τοῦ ὑλισμοῦ. Θὰ προχωρήσωμε στὴν συνέχεια. Κι' ἡ συνέχεια θὰ εἶναι μιὰ θετικὴ ἀντιμετώπισις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὸν σύγχρονο ἐπιστήμονα, ὅπως πάλι ὁ συγχρονισμένος Χριστιανισμός, (μὲ τὴν ἔννοια ποὺ καθωρίσαμε σὲ προηγούμενα ἄρθρα»(4), θὰ ἔχη ὑπ' ὄψι του τὸν ἐπιστήμονα, σὰν ἐργάτη, σὰν οἰκοδόμο τοῦ πολιτισμοῦ. Οἰκοδόμοι τοῦ πολιτισμοῦ κι' ἡ ἐπιστήμη κι' ὁ Χριστιανισμὸς θὰ συναντηθοῦν, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ συναντηθοῦν, στὸν χῶρο ὅπου ἀνεγείρεται τὸ κοινὸ οἰκοδόμημα. Θὰ συνεργασθοῦν, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ συνεργασθοῦν, ἂν δὲν πρόκειται νὰ πέσωμε πάλι στὸ χάος καὶ στὸν παλιμβαρβαρισμό.

Πῶς, ὅμως, θὰ ἐκδηλωθῆ ἡ συνεργασία αὐτὴ τῆς χριστιανικῆς πίστεως μὲ τὴν ἐπιστήμη, μέσα στὸν χριστιανικὸ πολιτισμό; Πῶς θὰ πραγματοποιηθῆ ἡ συνεργασία αὐτή, χωρὶς οὔτε ἡ πίστις, οὔτε ἡ ἐπιστήμη νὰ παρεκκλίνουν ἀπὸ τὴ γραμμὴ τους, ἴσα-ἴσα ἐνῶ καὶ ἡ μιὰ καὶ ἡ ἄλλη θὰ ἀκολουθοῦν κάθε μιὰ τὴ δική της γραμμὴ καὶ ἀποστολή; Γιὰ νὰ δώσωμε ἀπάντησι, στὸ ἐρώτημα αὐτὸ θὰ ἐξετάσωμε τὴ θέσι ποὺ πρέπει νάχη σ' ἕνα γνήσιο χριστιανικὸ πολιτισμὸ ἡ ἐπιστήμη.

Σὰν πολιτιστικὴ ἀξία, ἀξία τοῦ ἀληθοῦς, ἡ ἐπιστήμη παρουσιάζει μέσα στὸ χριστιανικὸ πολιτισμὸ δύο πλευρές:

Α') Ἡ ἐπιστήμη, παράγων τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Β') Ὁ χριστιανικὸς πολιτισμός, παράγων τῆς ἐπιστήμης.

Δ'.

1. Δὲν χρειάζεται εἰδικὴ προσπάθεια τοῦ ἐπιστήμονος γιὰ νὰ δημιουργῆ ἡ ἐπιστήμη πολιτισμό. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι πολιτιστικὴ ἀξία καὶ ἑπομένως μέσα σὲ μιὰ σωστὰ προσανατολισμένη ἐπιστήμη, ἡ γνησία ἐπιστημονικὴ πρόοδος εἶναι μαζὶ καὶ συμβολὴ στὴ δημιουργία γνησίου πολιτισμοῦ. Μὲ τὴν διακονία της στὸν τομέα τοῦ ἀληθοῦς, μέσα στὰ ὅρια τῆς ἁρμοδιότητός της, ἡ ἐπιστήμη εἶναι συγχρόνως παράγων καθολικὸς τοῦ γνησίου πολιτισμοῦ. Ἑπομένως ἐκεῖνο ποὺ ζητεῖται ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη γιὰ νὰ συμβάλη στὴν καθόλου προαγωγὴ ἑνὸς χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι τοῦτο μόνο: νὰ μείνη μέσα στὰ ὅριά της, τὰ ὅρια ποὺ ἔχει ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, καὶ νὰ μὴν δέχεται νὰ χρησιμοποιῆται γιὰ τὴν ἀρνητικὴ μεταφυσική, ὅπως εἶχε γίνει παλαιότερα.

2. Αὐτὸ ἔχει καὶ ἰδιαίτερη σπουδαιότητα, γιατί πρέπει νὰ εἶναι ξεκαθαρισμένο τί οἱ Χριστιανοὶ ζητᾶμε ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη. Ὑπάρχει ἡ δυνατότης, ἢ μᾶλλον ὁ κίνδυνος, ἐπειδὴ στὸ παρελθὸν ἡ ἐπιστήμη ἐχρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὴν ἀπιστία καὶ τὴν ἄρνησι, νὰ ζητηθῆ τώρα νὰ χρησιμοποιηθῆ σὰν στήριγμα τῆς πίστεως. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν σωστό. Ἐκεῖνο ποὺ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα ζητεῖ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη εἶναι νὰ δώση ὄχι τὴ βεβαίωσι τῆς πίστεως, ἀλλὰ τὴν ἀναγνώρισι ὅτι κακῶς ἐχρησιμοποίησαν τὴν ἐπιστήμη σὰν στήριγμα τῆς ἀπιστίας. Καὶ πάνω σ' αὐτὸ δὲν ἔχομε παρὰ νὰ ἐπαναλάβωμε ὅσα ἔχουν ἐκτεθῆ στὴ Δήλωσι ποὺ ἐξεδόθη σὰν

(4) «Ἀκτῖνες» 1947 σ. 144 ἐπ.

παράρτημα στὴ «Διακήρυξι» τῆς Ἑλληνικῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων.

«Ἐπὶ πλέον ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτὴ ἀντιτίθεται πρὸς τὰ συμπεράσματα τῆς πράγματι ἀπροκαταλήπτου κριτικῆς ἐρεύνης ἐπὶ τῶν μεγάλων βασικῶν διὰ τὸν ἄνθρωπον προβλημάτων, καὶ εἰδικώτερον πρὸς τὰ συμπεράσματα, εἰς τὰ ὁποῖα καταλήγει ἡ σύγχρονος ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἡ ὁποία διεξάγεται ἐντὸς τοῦ ὄντως ἐπιστημονικοῦ πεδίου, μὲ αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴν μέθοδον καὶ μὲ πνεῦμα γνησίως ἐπιστημονικόν. Τόσον εἰς τὰς θετικάς, φυσικάς, καὶ βιολογικάς, ὅσον καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας, ἡ πρόοδος τῆς συγχρόνου ἐρεύνης κατέδειξεν, ὅτι ἡ προσπάθεια νὰ φανῇ ἡ ἐπιστήμη ὡς διαψεύδουσα τὴν χριστιανικὴν πίστιν, δὲν ἔχει κανένα ἐπιστημονικὸν ἔρεισμα. Κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀναμιγνύῃ τὴν ἐπιστήμην εἰς τὸ πεδίον ὅπου εὑρίσκονται τὰ μεγάλα μεταφυσικὰ ζητήματα καὶ νὰ χρησιμοποιῇ τὸ ὄνομα καὶ τὸ κῦρος τῆς ἐπιστήμης διὰ νὰ στηρίξῃ πολεμικὴν ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς πίστεως».

3. Ἡ τοποθέτησις αὐτὴ τῆς ἐπιστημονικῆς συμβολῆς ὁδηγεῖ καὶ στὴν κατανόησι τῶν ἀξιῶν ποὺ ὑπάρχουν πέρα ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη. Κι' ἐκεῖ, δηλαδή, ὅπου ὁ ἐπιστήμων δὲν μπορεῖ νὰ ἐπεκτείνη τὴν ἔρευνά του, ἐπειδὴ δὲν ἔχει εἰδικότητα, μπορεῖ μολοντοῦτο νὰ σεβασθῇ τὴν πολιτιστικὴ ἀξία ποὺ βρίσκεται πέρα ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη του. Ὅπως στὶς διάφορες ἐπιστῆμες, κάθε ἐπιστήμων, κι' ἂν ἀκόμη ἀγνοῇ ἐντελῶς τὸ περιεχόμενο ἄλλης ἐπιστήμης, ὅμως ξέρει νὰ τὴν σέβεται, ἔτσι καὶ ἡ ἐπιστήμη, στὸ σύνολό της, πρέπει νὰ σέβεται τὶς ἄλλες πολιτιστικὲς ἀξίες. Αὐτὸ ἰσχύει εἰδικώτερα γιὰ τὴν ἀξία τοῦ ὁσίου, τοῦ ἁγίου, τοῦ ἠθικοῦ. Τὴν ἀξία αὐτὴ ὁ ἐπιστήμων, ὅταν εἶναι ἀληθινὸς ἐπιστήμων, θὰ τὴν σεβασθῇ, ἔστω κι' ἂν αὐτὴ δὲν ὑπόκειται στὸν τρόπο ἐπιστημονικοῦ ἐλέγχου ἢ τοὺς μαθηματικοὺς τύπους αὐτῆς ἢ ἐκείνης τῆς ἐπιστήμης.

Ὅταν ὑπάρξῃ αὐτό, ἡ ἐμμονὴ στὰ ὅρια τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης κι' ὁ σεβασμὸς τῶν πνευματικῶν πολιτιστικῶν ἀξιῶν, τότε καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔχει βεβαιότατα τὴ θέσι της, θέσι καθοδηγητικὴ μέσα σ' ἕνα χριστιανικὸ πολιτισμό. Ἀκόμη περισσότερο, τότε ἡ ἐπιστήμη θ' ἀποτελῇ πολύτιμο δημιουργικὸ παράγοντα τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ. Ἱκανὴ νὰ κατανοήση τὴν πίστι, ἡ ἐπιστήμη, θὰ γίνῃ ἱκανὴ νὰ βοηθήση καὶ στὴ διάπλασι τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ θὰ στηρίζεται στὴν πίστι αὐτή.

4. Ὅσα εἴπαμε ὡς τώρα ἀναφέρονται σὲ κάθε ἐπιστήμονα, ἀκόμη καὶ σὲ ἐκεῖνον ποὺ δὲν συμμερίζεται τὴν χριστιανικὴ πίστι, ἀρκεῖ νὰ φέρεται ἀπέναντι στὴν Πίστι αὐτὴ μὲ σεβασμό, σὰν ἀληθινὸς ἐπιστήμων, σὰν πολιτισμένος ἄνθρωπος. Ξεχωριστὴ ὅμως εἶναι ἡ ἀποστολὴ τοῦ Χριστιανοῦ ἐπιστήμονος, τοῦ ἐπιστήμονος ἐκείνου, δηλαδή, ποὺ εἶναι συγχρόνως καὶ πιστός. Ὁ ἐπιστήμων αὐτός, ἐργάτης ἀφωσιωμένος τῆς ἐπιστήμης, εἶναι καὶ ἐργάτης τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι καὶ ἐργάτης τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μέσα στὸν κλάδο του, ἀπεργάζεται τὴ θεώρησι τοῦ παντὸς μὲ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα. Μεγάλοι ἐπιστήμονες καὶ διανοηταὶ Χριστιανοί, μὲ τὴ συμβολή τους, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἐπιστήμης, στὴ χριστιανικὴ θεώρησι τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἐπικράτησι ἑνὸς χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, θὰ συντελέσουν καὶ στὸ νὰ λυτρωθῇ ὁριστικὰ ἡ ἐπιστήμη ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴ μεταφυσική.

Ε'.

Ὡς τώρα μιλήσαμε γιὰ τὴν μιὰ πλευρὰ τῆς συνεργασίας πίστεως χριστιανικῆς καὶ ἐπιστήμης, γιὰ τὴν ἐπιστήμη σὰν παράγοντα χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, μὲ ἄλλους λόγους γιὰ τὸ τί μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ προσφέρη ἡ ἐπιστήμη γιὰ τὴ δημιουργία ἑνὸς γνησίου χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἂς ἔλθωμε τώρα στὴν δεύτερη πλευρά, ποὺ εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς σὰν παράγων τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου, μ' ἄλλα λόγια τὸ τί θὰ προσφέρη ὁ Χριστιανισμὸς γιὰ τὴν καλλιέργεια καὶ πρόοδο τῆς ἐπιστήμης. Πρέπει ἐδῶ νὰ προσέξωμε τὰ ἀκόλουθα:

Ι. Ἡ ἐπιστήμη δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό. Τὸ περιεχόμενο δηλαδὴ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως δὲν τὸ καθορίζει ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία, ἀλλὰ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ποὺ προχωρεῖ σύμφωνα μὲ τὴ μέθοδο ποὺ ταιριάζει σὲ κάθε ἐπιστήμη. Γι' αὐτὸ δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὑπάρχει εἰδικὸ περιεχόμενο κάθε ἐπιστήμης, καθωρισμένο ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό. Δὲν ὑ-

πάρχει χριστιανικὴ γεωμετρία ἀντίθετη πρὸς τὴ μὴ χριστιανική, οὔτε χριστιανικὴ χημεία οὔτε χριστιανικὴ βιολογία.

2. Καὶ ὅμως, ἡ γνήσια ἐπιστήμη στὴν ἐπιστημονική της ἔρευνα ἐξετάζει καὶ τὴν χριστιανικὴ διδασκαλία, ὅπου τὴν συναντᾶ μέσα στὴ δική της περιοχή. Αὐτὸ ἔχει δύο ἐκδηλώσεις.

α) Στὴν ὀντολογικὴ πλευρά. αα) Δὲν παραβλέπεται ἀπὸ τὴν γνήσια ἐπιστήμη ἡ πραγματικότης τοῦ χριστιανικοῦ βιώματος καὶ οἱ νόμοι ποὺ τὸ διέπουν. Ἡ χριστιανικὴ πίστις σὰν πραγματικότης θὰ ὑπολογίζεται ἀπὸ τὴν ψυχολογία, ἀπὸ τὴν κοινωνιολογία, ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ ἐπιστήμη (χριστιανικὸς κανὼν ζωῆς), ἀπὸ τὴν ἐγκληματολογία. Ἰδιαίτερη σπουδαιότητα θὰ ἔχη αὐτὸ στὴ σύγχρονη ἰατρική, γιατὶ μὲ τὴν ἀναγνώρισι τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος καὶ τῆς ἐπιδράσεώς του στὴν ἀρρώστεια θὰ μπορῆ νὰ χρησιμοποιῆ καὶ τὴν ψυχικὴ ἐπίδρασι σὰν θεραπευτικὸ παράγοντα. (Μεγάλο θέμα αὐτό, πού, ὅπως εἴπαμε, τοῦ ἀφιερώνεται εἰδικὴ ἔρευνα ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ τούτου).

ββ) Καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψι τῶν ἱστορικῶν γεγονότων θὰ ὑπολογίζεται ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία. Αὐτὸ σημαίνει (γιὰ νὰ πάρωμε ἕνα παράδειγμα) ὅτι ἡ ἱστορία θὰ λάβη ὑπ' ὄψι της ὅτι ὑπάρχουν ἱστορικὲς πηγές, ποὺ μαρτυροῦν γιὰ τὸ βίο καὶ τὴν ἀνάστασι τοῦ Κυρίου. Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἱστορία, σὰν ἐπιστήμη, θὰ ἐπιβάλη τὴν πίστι στὴν Ἀνάστασι. Δὲν εἶναι ὅμως σοβαρὴ ἐπιστήμη καὶ τὸ νὰ ξεκινᾶ κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀντίληψι, πὼς ὅ,τι λέει ἡ Ἁγία Γραφὴ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων ψέμα καὶ νὰ ὑποστηρίζεται ὅτι ἀφηγήσεις μαρτύρων, ποὺ ἐπεσφράγισαν τὴ μαρτυρία τους μὲ τὸ αἷμα τους, δὲν ἔχουν καμμιὰ ἐντελῶς ἀξιοπιστία. Καὶ ἡ ἱστορικὴ μαρτυρία, λοιπόν, τῶν χριστιανικῶν πηγῶν θὰ εἶναι πάντως μία σεβαστὴ μαρτυρία πού, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, θὰ ἐπιβάλη μιὰν εὐλαβῆ ἐπιφυλακτικότητα ἀπέναντι τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας.

β) Στὴν δεοντολογικὴ πλευρά. Στὶς δεοντολογικὲς ἐπιστῆμες τὸ χριστιανικὸ «δέον» θὰ ὑπολογίζεται καὶ θὰ ἐξετάζεται ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα. Τοῦτο βέβαια ἰσχύει, κυρίως, γιὰ τὴν νομικὴ ἐπιστήμη.

3. Πρὶν ἀπὸ ὅλα ὅμως πρέπει νὰ τονισθῆ καὶ πάλι ἐδῶ πόσο ἐξαιρετικὴ σπουδαιότητα ἔχει ἡ προσωπικότης τοῦ ἐπιστήμονος. Ἡ τάσις γιὰ ἑνιαία ἀντιμετώπισι τοῦ παντὸς ἔχει καὶ τούτη τὴν ἔκφανσί της, ὅτι δὲν μπορεῖς νὰ χωρίσης τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἐπιστήμονος ποὺ κάνει τὴν ἔρευνα αὐτή. Καὶ ἑπομένως ἡ προσωπικότης τοῦ ἐπιστήμονος ἀποτελεῖ κεντρικὸ σημεῖο γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης. Ἀκριβῶς δὲ αὐτὸ θὰ προσφέρη ὁ χριστιανικὸς πολιτισμὸς στὴν ἐπιστήμη. Θὰ προσφέρη τὸν χριστιανὸ ἐπιστήμονα, σὰν προσωπικότητα ἄρτια καὶ ἱκανὴ ν' ἀναλάβη, μὲ ὑγεία καὶ δύναμι πνευματική, τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ποὺ θὰ συντελέση στὴ διαμόρφωσι τοῦ νέου πολιτισμοῦ.

ΣΤ'.

Καὶ τὸ συμπέρασμα: Ἀληθινὴ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ποὺ διεξάγεται μὲ γνήσια ἐπιστημονικὴ μέθοδο, καὶ ὁδηγεῖ στὴν πραγμάτωσι τῆς ἀξίας τοῦ ἀληθοῦς, μέσα στὸ ὀργανικὸ ἑνιαῖο σύστημα τῶν ἀξιῶν, ποὺ στὴν ἐποχή μας θὰ συναπαρτίζουν τὸν γνήσιο πολιτισμό, τὸν χριστιανικὸ πολιτισμό. Αὐτὸ εἶναι τὸ αἴτημα ποὺ προβάλλουν τόσο ὁ γνήσιος συγχρονισμένος Χριστιανισμός, ὅσο καὶ ἡ γνήσια συγχρονισμένη ἐπιστήμη, μὰ κι' ἡ ἐποχή μας ποὺ τρέμει μπροστὰ στὸ φάσμα τοῦ παλιμβαρβαρισμοῦ.

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ